

KONRÁD GYÖRGY

Falevelek szélben

(Ásatás 1.)

DÖNTÉS

1933-ban, április 2-án, vasárnap este kilenc-kor születtem a Kos és a Kakas jegyében; és ahogy cifra viszontagságok után kidugtam a fejemet az anyám testéből, rögtön gondolkodóba estem, hogy vajon egészen megszülessek-e, vagy már az emberré válás kezdetén inkább megálljak-e ezen a bonyodalmas úton, s netán inkább visszaforduljak-e. De ha már benne vagyok ebben a kísérletben, vagyis odakünn, szabad levegőn, akkor haladjunk tovább. Illett volna nagyot kiáltanom, hogy jöjjön a levegő a torkomon át a tüdőmbe. Ez a bejelentkezés tíz percig nem akart megtörténni, innen az elme gyöngeség lehetősége, végül azonban rászántam magamat. Mindent összevéve ez jó döntés volt, úgy nyolcvan éve. Megmaradtam, olyan is van, aki túléli a bonyodalmat. A belső mozgóképcsarnokban áthaladok egy nagy távon a gyerekkoromtól máig, és visszánézek a nemrégiben elmúlt XX. évszázadra, amelyben számos eseményhez volt valami közöm, azoknak inkább elviselője-, mint okozójaként. Hetvenéves korom táján felszabadítottam magamat arra, hogy csekély poggyással továbbhaladó átutazó legyek. Mindennek súlya van, a legszükségesebb is elég nehéz. Egyszerre vagyok nyárspolgár és világcsavargó, vendéglátó és vendég, ez is egy mesterség. Jó napot kívánok annak is, aki titkon agyonütni szeretne, mert fölteszem, hogy nem minden pillanatban fog-

lalkoztatja ez a vágy, és talán van, akihez barátságosabb. Azzal az agyoncsapással még vár egy kicsit. A heves bosszankodás is megeléghető. Rendezze, kérem, az arcvonásait. Mi az enyém mindabból, ami én voltam? Mondhatni, semmi sem. A nagyjá az elmúlásé, az enyém a pusztá tény, hogy még élek. Folyó vagyok, amely tőlem elvált tartalmakat hordoz. Egy gyerekkori barátság vagy szerelem emléke nem én vagyok. Ezek történetek, amelyek ott vannak hátramaradt lelkek gyanánt egy utcán, egy kertben, egy ágyban. Múltam eseménye független tőlem, csak éppen tudok róla valamit. Enyém is, másé is, tőlünk függetlenül úszkál a rohanva álló időben. Tegyük fel, hogy ebben a szobában jelen vannak mindazok az események, amelyek itt megtörténtek. Ami velem és egy halott baráttal történt egy már lebontott házban, az hol van, és kié? Minden tér, minden szoba hihetetlenül zsúfolt, itt van egymás hegyén-hátán minden párbeszéd, szeretkezés, látogatás, szakítás, fogadalom, itt van minden itt elgondolt gondolat. A múlt nem kevésbé valóságos, mint a jelen, mivel ez a pillanat egy másik pillanat múlva már múlttá lesz. A jelen illúzió, a múlt elvi határa, választóvonal a sötétség és a világosság között. Mindaz, ami megtörtént: múltbeli valóság, másképp annak sem volna értelme, hogy bármilyen értelemben valóságról beszéljünk.

TAPOGATÓZOM

Bármit állítok az ablakom előtt elhaladó járókelőről, ez a valóság a következő percben már nincs, a hölgy vagy úr elhaladt előttem, múlttá lettek. Ámde mindenről, ami elmúlt, ezt is, azt is lehet állítani. A pontos emlék kimélyíthető, az igazság érdekes, többletvarázsa van. Visszatekintve bekeretezem és hordozható kofferré alakítom át a körém záródó világot. A regény megértéséhez a történés értelmén kellene gondolkodni. Valaki, mondjuk ennek a könyvnek a szerzője, akar valamit, nekivág, megcsinálja, bukások, félelmek, sikerek, csüggedések jönnek, és közben eljut valahonnan valahova, ha nem is egészen oda akart eljutni.

Útja során sárkányok, tündérek feltartóztatják, néha csapdába esik, olykor elgyengül, valószínűleg meg is sebesül, de talán egy utolsó nekirugaszkodással célhoz ér, megnyeri a versenyt, övé lesz a kiválasztott párja, kezébe veheti a jogart, a halál aranyalmáját, és ami mindezeknél több: elvégezze a dolgát. A regényben az történik, ami írott szövegalakot ölt, képzelet és emlékezet szabad erdei sétája. El is tűnhetünk a szavakba öltözött kép mögött, mint aki itt sem volt. A szerző bezárkózik, hogy kinyílhaszon, reggelenként belemarkol a még ismeretlenbe, de ha tudni akarná, hogy ő maga milyen, akkor a halálán túlról kellene visszaneéznie a biográfiájára, amiből az következik, hogy az ember nem ismerheti meg önmagát, mert nem tudhatja, hogy milyen volt az élete a halála fényéből visszaneézve. Akarha-

tom is, hogy ilyen vagy olyan legyek, de az akaratom nem elég erős játékos a sorsommal szemben. Félvakon tapogatózom a megvilágítás felé, és csak késve fogom fel, hogy éppen ez a tapogatózás volt az utam célja. Az írás nem céloom, de valószínű, hogy írni fogok, ahogy reggelenként tisztálkodom, amíg a kezem mozdulni bír. Az autobiográfus sok mindent kifecseg magáról, írása nem bűnvallomás és nem is jegyzőkönyvi nyilatkozat. Amit ír, senki ellen nem használható fel, ellene sem. Szalad az eszmélet a kép után. A gátlástalan fogalmazás közben születik meg a forma, amelynek saját eszméje, logikája és fegyelme van. Erről a figuráról, akivé lettem, egy perccel ezelőtt még nem tudtuk azt, amit most tudunk: írás által születik. Az volt az életem, amire emlékszem.

Ez az óra az enyém, ez a délután és ez a fény, ez a valami, ami semmi lesz, mert másvalami lesz a helyén, és én sem fogok már emlékezni rá. A rendelkezésemre álló formákból egy időbeli lényt szerkesztettem, egy megátalkodott túlélőt, aki általában előremenekül, és ezzel húzza ki magát a csávéból. Saját életrajzi tényállásaimat alkalmas szemlélpontoknak véltem, nézhettem rólu a többieket és a csillagos eget. Egy járókelő vagyok a többiek között, önéletrajzíró járókelő. Fölteszem, hogy az életemnek van valamilyen értelme, bár nem ismerem, csak keresem, de ha tagadnám, az annyi lenne, mint egy főbelövés, nem hagyom tehát abba a keresést.

ÓRIÁSBUBORÉK

Megyek vendégségbe és temetőbe, megtámasztom a hátamat a százéves terméskő falon, és itt már elkezdődhetne a regény, amely alighanem legalább nyolcvan éve elkezdődött. Műfajszabályként pedig elő van írva, hogy nem tudható előre, mi következik, és azt sem tudjuk, hogy a következő szekvencia hova fog kilyukadni, én sem tudom. A szerző adhat néhány falatot a hiúság szörnyének, de az a lidérc aligha fog velük betelni. Megeshet, hogy egy koros férfi úgy felfújja magát, hogy az óriásbuborékot egy szellő is felkapja, és a fenti, híg semmisségben eltünteti. Ha körülöttünk minden változik, lehetetlen, hogy mi magunk ne változzunk. Heves évek után visszavonulunk a magánember szerepébe, ideje van az introverzióknak, és kezd működni a kiegyensúlyozó közöny. Emelkedetten szólni nem a mi dolgunk többé, helyettünk ismét a papok használják a magasztos szókészletet. Nyomul vissza a háború előtti neobarokk, szellemi varázsa csekély, van ellenben sok goromba mondata, és giccsárakészlete. Vádaskodás, sértegetés is van bőven, mindenki gyanakszik a másokra, és felebarátjának a legelvetemültebb szándékot tulajdonítja. Az itt és most helyett már nincsen politikai túlvilág. Az ember az, ami, és nem az, ami lehetne, ha más lenne a rendszer, ha egy másik párt gyártaná a pártállamot. Nagyjából az van, ami látszik, Európa keleti felében 1989 után legin-

kább ez a nagy átöltözködés új szerepekbe, leginkább a retorikacsere látszik. A fordulat újfajta emlékeztetkieséssel járt, sok ember azt érzi, hogy ellopták a múltját, és mindannak, amit megtanult, a nagy része butaság. Szabadulás, megkönnyebbülés, ha nem kell folyton magammal cipelnem a rendszert, a népet, az atyafiságot, a baráti kört, a közösséget, a szülővárost, a múltat, a többieket valami nagy állam-egésszel összesítve-főzve, mint amikor forró nyári délután ledobhatjuk magunkról a ruhát, és be a tóba, hogy nagy tempókkal kinyújtózhassunk, vagy mint amikor zsúfolt és nagyszerű hétvége után elmennek mind a barátok, mind a hozzánk tartozók, a beugrók, a legkedvesebbek is, és visszaveszi jogait a csend. Mielőtt jöttek volna, nem volt kihez szólnom, és az egész házban csak akkor hangzott fel emberi szó, ha a postás vagy a szerelő becsöngetett. Remek esőszag jön be, egy friss fuvallat hirtelen belengett az ablakon. Mindig örülök, ha vízpartra néző szállodaszobát kapok. Ötéves koromban, 1938-ban a budapesti Grand Hotel Hungaria franciaerkélyről nézni a Dunát és a királyi várat a legcsodásabb élményem volt. Még kisebb voltam, amikor egyszer megáradt az a szerény folyócska, amelyről első világom, Berettyóújfalu, egykor nagyközség, ma kisváros, a nevét kapta, és megadatott nekem tavasszal a Berettyó hatalmasra növekedését nézni.

A VÍZ ÉS A LEVEGŐÉG ROMANTIKA

A budapesti embert a Dunával szerelem köti össze, boldog és rettenetes képek. A Duna elválaszt és összeköt, más ország, más nép, de a Duna ugyanaz, feljebb szaladás, lejjebb hömpölygős, népeken megy át, de mind-egyikkel szemben szuverén. Erőszakoskodhatnak vele, de túlmegy rajta, és megbüntet előbb-utóbb. Utazom a régmúltban Mohácsról Pestig a kofahajón, az indulás kikötőjében ördögmaszkos gézengúzok ugrádoznak. A magamfajta sültrealista elvan valahogy ezen a szilárd talajon, számomra a másik két dimenzió, a víz és a levegőég romantika. Hacsak tehetem, vízpartra megyek a víz szavát hallgatni, rajta nyugtatom a szememet. Éreztem a bizonytalanságot, mikor a repülőgép kettős veszélynek volt kitéve az óceán fölött, zuhanhatok, merülhetek, de az alföldi, akinek egy keskeny folyó volt a víz, átsétált a hídon, és érezte, hogy a másik part már egy másik világ, az már Berettyószentmárton. A föld a realizmus; repülni, tengerre szállni, kinyílni romantika. A föld ritkán hasad meg a talpam alatt, megremeghet, és akkor minden összedől, megrázza magát, és akkor a hátán a sörényébe kapaszkodó magas és alacsony házak porba dőlnek. Ezt látták a látók. Délután szóra bírom a hegymagasiakat, hat öreg beszél majd az egykori életről a faluban, kérdezgetem a maiakat a régi öregekről, legyen a falunak emlékezete. A temetőben nincs háborúság, a holtak emléke körül az élők kiengesztelődhetnek. Ha a mai falusiak egymás ellen fordulnak is, tudniuk kell, hogy a halottak emléke mindnyá-

juké, mindenki őriz róluk egy képet. Anyám is itt sétált, köszöntek neki, jól érezte magát. Megszólított egy csúnya kis ember, morcosan jött-ment, és évek múltán azt kérdezte tőlem, hogy tudnék-e neki valami feleséget. Az utóbbi időben másoknak is föltette ezt a kérdést, nagyon szeretett volna megházasodni, de még a közelébe sem került ennek a lehetőségnek, és senki sem tudott segíteni rajta. Darabokra tört egy borotvapengét, és lenyelte. Nem tudták megmenteni. Az emberek szeretnének már egy kicsit megnyugodni, és megbékülni önmagukkal, hogy akár becsülhessék is magukat. Meg kell emlékezni az árnyakról, életet akarnak, töltsen meg őket piros vérrel. Megyek haza, jó napok várnak rám, hosszú nyári szabadság és a napirend állandósága. Kihívás? Pezsgés? Összekötni a végpontokat, az Európai Parlament brüsszeli székházát és a faluszé-
li legelőt? Az épület legfelsőbb szintjén van a klub, abban ad a parlament elnöke ebédet a vendégeknek, akik pohárral a kézben beszélgetnek, mielőtt elfoglalnák a helyüket a számozott asztaloknál.

Méltányoltam a kiállítást a kasseli halál-múzeumban. Fényképek néznek rám, arcok két nappal a halál előtt, és két nappal utána. Amíg még élnek: a szemekben riadalom és remény, utána: jön a megnyugvás, az arcok lesimulnak, méltósággal eltávolodtak. A csukott szem besüpped, az ajak elvékonyodott, az arcra rátapadt a hús. Felirat a halál-múzeum kapuja fölött: Game Over.

Nemrég még egy hajókajútben aludtam, az ablakon át sziklákat, kopár hegycsúcsokat láttam. A kollégák odakint söröztek, és engem szidtak, mert nem álltam az egyik fél pártjára, igazságos küzdelmében a hegyen túli népekkel. Szidjanak, ha én magam nem vagyok ott, akkor akár fel is akaszthatnak, mondta egykori tanárom, a filozófus Lukács György. A kerek ablakon át a kör alakú látványkeretbe pálmák és pínéak nyúlnak be, és oldalról egy sziklás hegy, amely alul zöld, de följebb kifehéredik. Kikötöttünk, hívnak, elsőnek kell kilépnem, fényképezni fognak, legyűröm a szégyenkezést, mosolyogva lépkedek le a keskeny lépcsőn, lent körülállnak a mikrofonosok, mondok valamit, nem egészen azt, amit hallani szeretnének, kitérek. Elviselem, ha senki sem ért velem egyet, de azért egy kicsit udvaroltam nekik. A bóknak az ördög öreganyja is örül. Szép kisasszony főzi a kávé, a hasa, a válla csupasz, komoran tesz-vesz, fiatal pincérek hemzsegnek körülötte. Egy rokkant halad át a színen, jobb kézzel tekeri a forgókar közvetítésével a széke kerekét. El nem szégyellt testek, hátizsák, duzzanatok, andalgások. Fényes, kék öböl, itt-ott beinduló motor hangja, hosszú haj, melltartó, kis szoknya, vékony, izmos combok, lengő hajkötegek, hányaveti járás. Viszik a férfiak a családi napernyőt, amelyet a földre tűznek, viszik a gumiszőnyeget, teljesítik a nyaralók kötelezettségeit.

Alvadt vér sűrűségű vörösbor mellé a pincér a tenger adományait hozza, rákot, kagy-

lót, polipot és szerzeteshalat, amelyet a tenger ördögének is neveznek. Tizenkét éves fiammal, Áronnal jöttem, unja az éjszakába nyúló társalgást Montenegró páratlan-ságáról. Nézi a szökőkutat, barátságot köt a medencéjében gubbaszkodó rákkal, aztán kimegy a kikötőbe, és figyeli a kikötött csónakok imbolygását. A Szent Miklós-sziget csúcán sok fürdőnadrágos test hever törülközőkön, amelyeket öklömnyi kövekre terítenek. Lebarnult, cigarettázó, újságolvasó férfiak, testek mindenütt, szépek és hájgombócok, hajókról rémes, hangos zene szól, nacionálslágerék. Ez a hajócska a csattogó zenéjével mehetne már. A szálloda bejáratában zöldesbarna, terepszínű öltözékben géppisztolyos őr áll. A sziklaormokhoz és a tengerhez képest az embervér semmiség. Fásultság, apátia: csináld csak, főnök, és dögölj bele. Mindenki egyszemélyes uralomra tör, a zsarnok is, a lázadó is. A katonák csak az önállósuló helyi haduraknaknak engedelmeskednek. Annyi párt és politikai akarat, ahány fegyveres csoport. Csak Jugoszláviában maradt meg a régi pártstruktúra és a régi főnök. Azt mondják, ha meghal, minden megváltozik. Mindenütt másutt Közép-Európában eltűnt a nagy bálvány, és azután kezdődött minden. Várják, hogy eltűnjön. Nem akaródzik neki. Ő a nagy megmerevítő. Ha eltemetik, jön az olvadás, jönnek az új emberek, és megérkezik idejében az új melódia. Az is hasonlít az előzőhöz.

A HÁROM PÁLMA TERASZÁN

Október elején ezüsterítő borul a sekély, meleg dalmát tengeröböl sötétkék vizére, és elvakítja a parton sétálót. Fejek merülnek föl a habok közül, a testek kinyúlnak, ugrándoznak, üldögélnek, és nekilátnak a boldogságnak. Kis motoros hajók szántják a felszínt, áthatják a fényes szőnyeget, és kikötnek. A kis csónakok szertefutnak a többi szigetre. A csavargás gyönyöre sohasem hagy cserben, fenyőlevélszagban mámorosodom. A többség kiszabadítja a testét a ruha börtönéből. Van kiábrándító szabadulás. Nem öltözöm be nyaralónak, nem cipelek strandfelszerelést, télen-nyáron, vízparton és színházban zakó és nadrág van rajtam. Egy hedonista helyet foglal a Három Pálma teraszán, a színház tövében. Muslica szállong a bor körül, kőfalak között, sűrű levelek alatt egyedül vagyok, a sarokban két nő hadonászik ceruzával, fül dugót használok, így sikerül szinte semmit sem hallanom. Előttem kerek tálcán a só, a bors, az olaj és az ecet kis hasas üvegekben. Aki a Három Pálma teraszán ül, némi megvetéssel nézi az izgatott érkezőket a katamarán kikötőjében, vagy az izgatott távozókat, akik lélekben már nincsenek itt, én azonban még egészen itt vagyok. Szívesen nézem a szilárdan megépített pincéznőket, a három nővért, vastag ajkuk van, mind a háromnak kíváncsi és jóindulatú a mosolya, kedvelik az idő, furcsa vendéget, kérdezzetik, hogy mit kér, és kicsit zavarba jönnek, amikor rájuk mosolyog. Az egyik bástyán egész évben a költők mondják

a verseiket. A márványasztalon törkölypálinka, kávé és ásványvíz erősíti a biztonságomat. Semmilyen előadásra nem megyek el, gonosz öregúr, szívesen vagyok minél kevesebbet ott, ahol elvárnak, ahol illenék jelen lennem; nem vagy olyan fontos, nyugtatom magam, remekül megvannak nélkülem. Pirosodnak a felhők, elpihennek a tarka motorcsónakok, egy hatemeletes, hófehér hajó megmozdult. Jó lenne egy hónapot itt tölteni valamelyik szigeten, talán éppen Hvar szigetén, mondjuk a kétezer-ötszáz éves Stari Gradban? Felszabadíthatnád magad, suttogja az ördög, jó borok, kövek, pálmák, gyönyörködés. Kedveled a helybeli retorikát? Szerencsére nem értem. A nyelvtudatlan viszi magával a távolságot, az eloldódást. Hova-hova, kis motorcsónakok? A legtöbb ember, ha üdülővendég lesz, akkor nekivetkőzik, pózol, fényképez, mutogatja magát, és megszállja a csendes zugokat. Az átutazó a szigeten árnyékból napra megy, napról árnyékba húzódik, a fényért nem fizet, ingyenpadokon szokott boldog lenni, és hálás a jó ízű lélegzetvételért. Keskeny kőpadon ereszkedik le a sötét parti sziklákhöz, nagy fenyő hajlik fölé, körülfogja a nyugalom. Nem kívánja ezt az állapotot semmi másra felcserélni, a tenger mosta vörös sziklán biccent egy korabeli sovány nőnek, aki a tengerbe ugrik, és szép mozdulatokkal úszkál a csónakok között, de mert csak félig emeli a feje fölé a jobb karját, arra lehet következtetni, hogy fáj a jobb válla.

AZ IDŐS VENDÉG INGATAGABB LETT

Az utas szeme újabban megakad a szép idős nőkön és férfiakon. A hölgy kijön a vízből, tapickol, alighanem szeretne felöltözni, továbbálllok, és távolodóban egy bólintást hagyok hátra. Az emberi rokonszenv kifejezésére minimál-gesztusok is elegendőek. Minden jel arra mutat, hogy a természet gazdája kedveli ezt a szigetet, és különös részrehajlással mosolyog rá. Az utas nem akar sehova sem tartozni, ne fogadják be, neki elég, ha itt a szigeten, mérsékelt áron, szállást, ételt és italt kap. Egy tengerparti faragott kőhasábon ülve fogalmazza a tudósításait. Szürke az ég, és vasszínú a tenger, szél támad, ciprusok alatt Danilo Kišről beszélget három író, s mikor az idős vendég beszáll a motorcsónakba, a könyökénél fogva támogatják; újabban valamivel ingatagabb lett. A zsenik fiatalon meghalnak, a többi itt marad öreg számárnak. Szép fiatal feleség, sok gyerek és unoka; lesz, aki menjen a gyász kocsi mögött. Kisfű lovagol a papa nyakában, kapargatja a fejét, kócolja a haját. Ez helyeselhető. Az idős utas mellőzi a fülét és a száját, legalábbis nem működteti őket, elég, ha a szem és az agy tevékenykedik, no meg a végtagok. Itt van a dolgozószobám egy rövidke mólón, körülötte az öböl vize a finom hullámok alatt, amelyeken a napfény szórakozik: hol sötétkék, hol meg bordó. Tisztán látszik a kavicsos tengerfenék és a köveket borító ingatag mohaszőrzet. Egy padon ülök, kék tengerút vezet a látásomat a messzeségbe. Jobbra az öböl, balra egy szigetlánc, két zöld fal között ki-be járnak a ha-

jók, dörögve ostromolják a parti sziklákat a hullámok, ragyognak a napfény verte kőfalak, ilyen áradó fényben a búskomor sem bírja elhessenteni a derűt. Minden valahol lét paradicsom és börtön, be vagy zárva a mai napba. Iszkolj! Iramodj! Hova mentél? Nem tudja senki sem, mint már említettem, tünékeny az ember. Padról padra teszem át a nyughelyemet, mobil irodalom, két mondat között sós lélegzetvétel és némi lábhasználat. Süt a nap, ha megizzadok, a fűjdogáló szellő megszártítja a homlokomat. Egy motoros vitorlás puha hullámokat gördít a parti kövekre. A puszta tény, hogy ide tértem be, még nem kötelez el egyik kávézó mellett sem. Most inkább talán hazamegyek. Nem könnyű megtalálni a magány és a jóleső együttlét kívánatos arányát. De ha megfordítom a látószöveget, akkor minden egyes belépés gyarapító hozzájárulás. Az ágyam és az asztalom néhány lépésnyire van egymástól, ide-oda bolyongok közöttük, szaporábbra vált a felvillanások és az elhomályosulások ritmusa. Már csak szakaszosan tudok aludni, nappal meg az a bajom, hogy gyakran elbóbiskolok. Át kell rendeznem és a koromhoz kell igazítanom az életrendemet. Még hetykélkedem, és mutatom, hogy csak azért is bírom a poggyászt, és lelépek a harminccentis pódiumról, mintha élvezném a leszökkenést, de mikor meglátom magam előtt azt a kis meredélyt, akkor úgy érzem, hogy most a nagy semmibe fogok lezuhanni, és jól jön egy tapintatos kéz, amely megfogja a könyökömet.

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 135. esztendejében, 2017-ben
Felelős vezető Balla László, az igazgatóság elnöke
Telefon: 66/887-400
<http://www.gyomaikner.hu>
E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu

Felelős szerkesztő Szegő János
Kézirat-előkészítő Schmal Alexandra
Korrektor Balogh Emerencia
A kötetet Pintér József tervezte
Műszaki vezető Takács Klári
Kiadványszám 8860
Minion betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 3612 9